

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет



№ 6, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 65.012.25-047.44

*Л. О. Зайцева,
аспірантка кафедри економічної теорії та прикладної статистики,
ДЗ Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Луганськ*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

*L. O. Zajtzeva,
graduate of department of economic theory and applied statistics,
Luhansk Taras Shevchenko National University, Luhansk*

ANALYSIS OF EFFECTIVE USING OF ECONOMIC POTENTIAL OF ENTERPRISE

У статті узагальнено наукові підходи до визначення поняття "економічний потенціал", розглянуто складові потенціалу підприємства.

In article are summarized the scientific approaches to the definition of "economic potential". The components of the business potential of enterprise are considered.

Ключові слова: економічний потенціал підприємства, складові потенціалу, ресурси підприємства.

Keywords: economic potential of the enterprise, components of potential, resources of enterprise.

Постановка проблеми. У ринковій економіці конкурентоспроможність підприємства залежить від величини його економічного потенціалу. Побудувати ефективні, адаптовані до конкретних умов розвитку, виробничі відносини та розробити механізми управління підприємством стає можливим лише при всебічному, комплексному та системному дослідженні такої категорії, як економічний потенціал підприємства, його структурних елементів та характеру взаємодії між ними. В даний час аналіз складових економічного потенціалу майже не застосовується в управлінні, через недооцінку його значущості на результати діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінювання потенціалу підприємств присвячено низку досліджень вітчизняних науковців, серед яких, зокрема, можна виділити таких авторів, як О. С. Бабина, А. П. Гречан, Е. В. Лапин, Н. С. Краснокутська, О. С. Федонін та ін. В роботах вказаних авторів досліджуються питання сутності потенціалу підприємства, як економічної категорії, визначаються складові, що його формують, досліджуються механізми управління потенціалом.

Постановка завдання. Метою дослідження є розвиток теоретичної бази аналізу ефективного використання економічного потенціалу підприємства в ринкових умовах. Недостатня відпрацьованість деяких аспектів проблеми дозволяє говорити про труднощі у визначенні основних її складових. У всякому разі складність і неоднозначність проблеми ефективного використання економічного потенціалу підприємства вимагають проведення додаткових досліджень у даному напрямку.

Вклад основного матеріалу. На сьогоднішній день однією з актуальних проблем сучасного українського підприємства є забезпечення конкурентоспроможності та її підтримка в умовах мінливого зовнішнього середовища. Дана проблема, в сукупності з цілим спектром інших, залишається для підприємства невирішеною, тому успішний розвиток бізнесу - це результат раціонального менеджменту, заснованого на використанні інформації про ресурси підприємства. Від якості наявних ресурсів та їх складових залежить те, наскільки динамічно підприємство буде розвиватися та відповідати сучасним ринковим вимогам. Крім того, діяльність економічного суб'єкту являє собою складну систему, яка аналізується за допомогою показників, що направлені на підвищення та покращення якості його наявних ресурсів.

Економічний потенціал окреслює наявні та приховані можливості, кількісний і якісний склад ресурсів, визначає стан підприємства в перспективі, шляхи подальшого розвитку [6, с. 60]. Джерела формування потенціалу та ефективність його використання впливають на економічні показники діяльності підприємства, такі як обсяги діяльності, доходи, витрати і т.д.

З точки зору економічної теорії, підприємство розглядається як відкрита економічна система, тому категорію "економічний потенціал підприємства" прийнято розглядати як тотожну категорію "потенціалу підприємства" [7, с. 235].

Термін "потенціал" походить від латинського "potentia" - "сила", в широкому сенсі означає засоби, запаси, джерела в наявності і що можуть бути мобілізовані, використані для досягнення визначеної мети, здійснення плану, рішення якої-небудь задачі [2, с. 154].

В "Економічній енциклопедії" вказується, що потенціал - це наявні ресурси економічного суб'єкта, їхня оптимальна структура та вміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети [5].

В інших наукових джерелах потенціал підприємства розглядається в багатьох аспектах, серед яких пріоритетним є досягнення успіху і забезпечення життєздатності підприємства в ринковому середовищі. Згідно з сучасними науковими поглядами, щодо природи виникнення та існування підприємств, потенціал підприємства розглядають як можливості системи, його ресурсів, здатностей і компетенцій створювати цінність для зацікавлених сторін [8].

Так, поняття "здатності" та "компетенції" походять від "можливості". Можливості полягають в змозі підприємства здійснювати певну дію або послідовність дій. Здатності проявляються у властивостях ресурсів підприємства інтегровано виконувати завдання або дію, обумовлюють їх використання. Компетенції трактуються як сукупність навичок, досвіду, накопичених знань підприємства у певній галузі діяльності, мають характер виявлених здатностей. Втілення можливостей відбувається через створення підприємством цінностей, які є універсальною характеристикою виконання основних поставлених завдань. Цінності, які створюються, конкретизуються у результатах, а саме у набутих підприємством вигодах [6, с. 61].

Тракування категорії потенціалу з позицій "можливостей" використовується вченими для характеристики:

— можливості економічної системи (поточних і майбутніх) трансформувати вхідні ресурси в економічні блага [13, с. 11] або використовувати їх для досягнення встановленої мети [5, с. 13];

— виробничого потенціалу, під яким розуміють сукупність наявних та потенційних можливостей, наявних чинників виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів [5, с. 13; 13, с. 14; 9, с. 48];

— потенціалу землі [13, с. 14], основних фондів, нематеріальних активів та оборотних засобів.

Взагалі потенціал розглядають також як здатність до певних дій (визначати, формувати, задовольняти, функціонувати чи досягати) [12, с. 40].

Відмінним від розглянутих є визначення дослідниці Гречан А., згідно з яким потенціал підприємства "об'єднує в собі як просторові, так і часові характеристики, концентрує одночасно три рівні зв'язків і відносин: він відображає минуле, а саме сукупність властивостей, нагромаджених системою в процесі її становлення, і таких, що зумовлюють до її функціонування та розвитку в майбутньому, за допомогою сучасних можливостей" [4, с. 267].

При формуванні та використанні потенціалу підприємства проводиться його декомпозиція на складові, встановлюються їх функції та зв'язки, тобто здійснюється структуризація. Оптимальна структура повинна мати мінімальну кількість компонентів, проте вони повною мірою повинні виконувати задані функції. Так, С. Котирева та інші науковці пропонують виділяти взаємодію трьох складових, які охоплюють всі стратегічні компоненти підприємства та найбільш повно характеризують стан підприємства – ресурси, систему управління та діяльність персоналу [7, с. 235].

Структурування економічного потенціалу підприємства дає змогу проаналізувати його елементи на кожному етапі, як під час формування, так і в ході функціонування підприємства та є початковою умовою для виділення його основних характеристик задля використання, розвитку, відтворення і нарощування потенціалу, формування його стану відповідно до поставлених завдань підприємства [6, с. 64].

Для ефективного управління потенціалом необхідно визначити складові його елементи. Взаємодія елементів потенціалу підприємства характеризується як статичністю, що проявляється в структурі підприємства, так і динамікою, яка має місце в процесах, що проходять на підприємстві та роблять його "живим організмом", здатним реагувати на зміни зовнішнього середовища [1, с. 24]. Взагалі, потенціал підприємства - це його внутрішні і зовнішні конкурентні можливості, які дозволяють проводити ефективну конкурентну боротьбу на ринку, шляхом оптимального використання матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Економічний потенціал, як складну, динамічну систему, що забезпечує ефективність господарської діяльності та економічне зростання підприємств можливо охарактеризувати за наступними рисами:

- економічний потенціал підприємства визначається його реальними можливостями в тій чи іншій сфері економічної діяльності;
- можливості будь-якого підприємства залежать від наявних у нього ресурсів і резервів, які не використовуються у виробництві. Тому потенціал характеризується обсягом ресурсів і резервів як залучених, так і тих, що не беруть участь в господарській діяльності, але підготовлених до використання;
- наявність ресурсів не охоплює всієї розпоряджати ними. Постійно отримують доходи тільки ті підприємства, які систематично удосконалюють свій потенціал. Економічний потенціал підприємства визначається спроможністю менеджерів використовувати ресурси для створення товарів і послуг та одержання максимального прибутку. Рівень і результати реалізації потенціалу підприємства визначаються обраною формою підприємництва з відповідною організаційною структурою [7, с. 238]; але, економічний потенціал підприємства також залежить і від зовнішнього середовища та при забезпеченні взаємодії й координації елементів потенціалу в їхньому взаємозв'язку із засобами господарювання (ресурсами), серед яких: фінансові, кадрові, технічні, організаційні, технологічні та управлінські ресурси, в процесі взаємодії відбувається перетворення [12, с. 40].

З метою досягнення повноцінного уявлення про економічний потенціал потрібно забезпечити комплексний підхід до його оцінки та аналізу з врахуванням галузевих особливостей підприємства, що дозволить оцінити ефективність використання наявних ресурсів.

Для цього проаналізуємо економічний потенціал підприємств легкої промисловості. Треба відзначити, що підприємства легкої промисловості розміщені в усіх областях України, зокрема в регіонах концентрації населення або пунктах надходження сировини. У легкій промисловості найбільшою підгалуззю є текстильна, до якої належить первинна обробка текстильної сировини, потім бавовняна, льняна, вовняна, шовкова, нетканих матеріалів, текстильно-галантерейна, трикотажна підгалузі.

Підприємства легкої промисловості раніше забезпечували істотний рівень виробництва ВВП та працевлаштування населення. На початку 90-х років галузь мала 25 підгалузей і понад 700 тис. робочих місць. Але за роки незалежності частка легкої промисловості в загальному обсязі промислового виробництва знизилася майже в 14 разів: з 10,8% в 1990 році до 0,8% в 2010 році. В галузі втрачено більше 600 тис. робочих місць. Основні показники діяльності підприємств легкої промисловості України за 2007-2010 роки наведено у табл. 1 [11, с. 189].

Виробничу складову потенціалу підприємств легкої промисловості характеризують показники:

- вартості основних засобів; за даними табл. 1, у 2007-2008 роках була позитивна динаміка. У 2009 році відбулось зменшення на 177 млн. грн., що є наслідком фінансової кризи підприємств, потім зростання на 742 млн. грн. в 2010 році – як ознака незначного їх зростання;
- вартість введених в дію основних засобів: у 2010 році, також, у порівнянні з 2009 роком, збільшилась на 59,3 %;
- ступінь зносу основних засобів залишається дуже високим -45,3 %.

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств легкої промисловості України за 2007-2010 рр.

Показники діяльності підприємств легкої промисловості	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Обсяги реалізації промислової продукції, млн. грн.	7278,3	8346,8	7945,1	8529,7
у % до підсумку	0,9	0,9	0,9	0,8
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн. грн.	479	440	336	453
у % до загального обсягу у промисловості	0,7	0,6	0,5	0,8
Основні засоби підприємств (у фактичних цінах, на кінець року), млн. грн.	5519	5918	5741	6483
Вартість введених в дію нових основних засобів на кінець року, млн. грн.	259	345	216	344
Ступінь зносу основних засобів підприємств, %	45,7	44,1	47,4	45,3
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	120	108	92	97
у % до загальної кількості працівників у промисловості	3,6	3,4	3,2	3,4
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	810	1015	1052	1338
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	65,9	-526,9	78,1	84,3
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	-4,0	-598,1	-17,0	-9,0
Підприємства, що одержали прибуток, % до загальної кількості	67,3	61,5	63,2	61,6
Підприємства, що одержали збиток, % до загальної кількості	32,7	38,5	36,8	38,4
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	0,7	-1,6	3,4	2,5

Про стан фінансової складової потенціалу підприємств легкої промисловості свідчать показники фінансових результатів та рентабельності оперативної діяльності. Загальна сума збитку 598,1 млн. грн., яка спостерігалась у 2008 році, викликана впливом глобальної фінансової кризи, а в 2010 році фінансовий результат підприємств зріс на 7,9 %, у порівнянні з 2009 роком, і зменшилися збитки. Поряд з цим збільшилась кількість збиткових підприємств на 1,6%, рентабельність також зменшилась на 0,9 %.

Інноваційний потенціал підприємств охарактеризуємо кількістю впроваджених нових технологій. Так, частка підприємств легкої промисловості, що впроваджують інновації, значно нижче, ніж у промисловості в цілому. З даних табл. 1 видно, що у легкій промисловості України у 2008-2010 роках обсяг інвестицій зменшився з 479 млн. грн. до 453 млн. грн.

Щодо аналізу трудового потенціалу підприємств, відзначимо, що рівень оплати праці в легкій промисловості дуже низький. З табл. 1 видно, що середньомісячна номінальна заробітна плата збільшилась в 2010 році на 286 грн. від 2009 року, але вона на 644,63 грн. менше від показника середньої заробітної

плати, за даними Пенсійного фонду, згідно з якими в 2010 році вона складає 1982,63 грн. [10]. Середньооблікова кількість штатних працівників в порівнянні з 2009 роком збільшилась на 5 тис. осіб, але в порівнянні з 2007 роком вона зменшилась на 23 тис. грн.

Для аналізу маркетингового потенціалу підприємств легкої промисловості використовуємо значення показників обсягу реалізованої продукції, які у 2010 році зросли з 7278,3 млн. грн. у 2007 році до 8529,7 млн. грн., отже, питома вага легкої промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції складала у 2010 році лише 0,8%. Але аналізувати маркетинговий потенціал підприємств легкої промисловості складно, оскільки більшість з них працюють за давальницькими схемами. За експертними оцінками, від 70% до 95% швейної продукції в Україні зараз виготовляється за такими схемами [3, С.14]. Подібна практика негативно впливає на створення збутової політики та рівень конкурентоспроможності підприємства.

Такий стан підприємств легкої промисловості України, на думку представників галузевих організацій вітчизняного бізнесу, пояснюється несприятливими для вітчизняного виробника умовами вступу України до СОТ та відсутністю програми підтримки підприємств галузі. Отже, вирішення системних проблем легкої промисловості потребує цілісної послідовної державної політики, що передбачає гармонізацію державного регулювання у різних сферах управління: податковій, митній, фінансово-інвестиційній, інноваційній, тощо.

Результати аналізу надають можливість комплексно оцінити стан підприємства, його ресурси, ефективність використання економічного потенціалу, а також знайти можливості його зростання, обґрунтувати рішення, що приймаються. Підприємство повинно розглядатися як складна система, що знаходиться під впливом чинників, які постійно змінюються і розвиваються. Стратегічне планування діяльності підприємств вимагає достатнього обсягу інформації, отриманої в процесі аналізу потенційних можливостей підприємства. Від якості проведеного аналізу залежить ефективність управлінських рішень.

Оцінка та аналіз потенціалу підприємства необхідно проводити регулярно для того, щоб своєчасно враховувати зміни конкурентного середовища, а також фактори внутрішнього стану підприємства, що може бути підґрунтям побудови моделі щодо управління конкурентними перевагами підприємства.

Аналіз потенціалу підприємства повинен включати значний обсяг показників. Основним джерелом інформації для визначення та оцінки потенціалу підприємства є дані, що наведено в фінансовій звітності, а в загальні в формах "Баланс" та "Звіт про фінансові результати". Будь-яке підприємство незалежно від розмірів, прибутковості, форм управління взаємодіє з ринковим середовищем, тому потрібна розробка комплексної системи показників для характеристики усіх аспектів його господарської діяльності.

Висновки. Узагальнення наукових підходів до визначення дефініції потенціалу підприємства дозволяє охарактеризувати його, як сукупність поточних і майбутніх можливостей або ресурсів підприємства та спроможність персоналу до їхнього ефективного використання в умовах зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Заздалегідь спланований порядок формування складу і структури економічного потенціалу позитивно впливає на результати діяльності підприємства, при необхідній умові ефективного та інтенсивного використання ресурсів, що базується на впровадженні передових досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, застосуванні нових технологій, підвищенні рівня освіти і кваліфікації працівників, поліпшенні форм і методів організації виробництва, економії витрат фінансових і природних ресурсів, тощо.

Стосовно аналізу складових економічного потенціалу підприємств легкої промисловості, слід зазначити, що існує низка причин, які впливають на кількісний і якісний склад ресурсів та їх ефективне використання на підприємстві. Отже, розробка та використання конкретних методик та окремих показників з врахуванням складових потенціалу, дозволить отримати найповнішу інформацію, щодо рівня можливостей підприємств.

Література.

1. Бабина О. С. Потенціал як системна економічна категорія [Електронний ресурс] / О. Е. Бабина // Вісник економіки транспорту і промисловості — 2011— № 36 — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2011_36/11boetsp.pdf.
2. Большая советская энциклопедия. М., 1977. Т. 20. 428 с.
3. Войнаренко М. П. Стратегія розвитку легкої промисловості [Електронний ресурс] / М. П. Войнаренко // Вісник Хмельницького національного університету — 2009.— № 6.— Т.1.— С.13 — 19.— Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_econ/2009_6_1/013-019.pdf.
4. Гречан А. П. Методологічні основи розвитку легкої промисловості на інноваційних засадах: дис. доктора екон. наук: 08.07.01 / Гречан Алла Павлівна. - К., 2005. - 459 с.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 //Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. - К.: Видавничий центр "Академія", 2002. - 952 с.
6. Коваль Л. В. Економічний потенціал підприємства: сутність та структура [Електронний ресурс] / Л. В. Коваль // Вісник Національного університету "Львівська політехніка.— 2010. — № 690.— Режим доступу:http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2010_690/11.pdf
7. Котирева С. О. Сутність та особливості управління економічним потенціалом підприємства [Електронний ресурс] / С. О. Котирева, С. Т. Дуда, К. А. Львівська // Науковий вісник. — 2007. — №17.1 — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/17_1/234_Kotyriewa_17_1.pdf
8. Краснокутська Н. С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження: моногр. / Н.С. Краснокутська. - Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. — 247 с.
9. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: [Монография] / Е. В. Лапин. - Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. - 310 с.
10. Показники середньомісячної заробітної плати для призначення пенсій [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/pens/zp-pen-a/>
11. Посторонко В. М. Тенденції розвитку підприємств легкої промисловості України [Електронний ресурс] / В. М. Посторонко //Вісник ЖДТУ.— 2012. — №1 (59) — С. 188 — 191. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2012_1_2/41.pdf
12. Тарасенко І. О. Оцінювання економічного потенціалу підприємства в контексті сталого розвитку / І. О. Тарасенко // Легка промисловість.— 2009.— №4.— С. 40 — 43.
13. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб./ О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексик.- К. : КНЕУ, 2003. - 316 с.

References.

1. Babina O. E. Potencial yak sistemna ekonomichna kategoriya [Elektronni resurs] / O. E. Babina // Visnik ekonomiki transportu i promislivosti — 2011— № 36 — Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2011_36/11boetsp.pdf.
2. Bol'shaya sovetskaya enciklopediya. M., 1977. T. 20. 428 s.
3. Voinarenko M. P. Strategiya rozvitku legkoj promislivosti [Elektronni resurs] / M. P. Voinarenko // Visnik Xmel'nic'kogo nacional'nogo universitetu — 2009.— № 6.— Т.1.— С.13 — 19.— Rezhim dostupu do zhurn.: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_econ/2009_6_1/013-019.pdf.
4. Grechan A. P. Metodologichni osnovi rozvitku legkoj promislivosti na innovaciinix zasadaх: dis. doktora ekon. nauk: 08.07.01 / Grechan Alla Pavlivna. - K., 2005. - 459 s.
5. Ekonomichna enciklopediya: U tr'ox tomah. T. 3 //Redkol.: S.V. Mochernij (vidp. red) ta in. - K.: Vidavnicхий centr "Akademiya", 2002. - 952 s.
6. Koval' L. V. Ekonomichnij potencial pidpriemstva: sutnist' ta struktura [Elektronni resurs] / L. V. Koval' // Visnik Nacional'ni universitet "L'viv's'ka politexnika.— 2010. — № 690.— Rezhim dostupu:http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2010_690/11.pdf
7. Kotireva S. O. Sutnist' ta osoblivosti upravlinnya ekonomichnim potencialom pidpriemstva [Elektronni resurs] / S. O. Kotireva, S. T. Duda, K. A. L'viv's'ka // Naukovii visnik. — 2007. — №17.1 — Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/17_1/234_Kotyriewa_17_1.pdf
8. Krasnokuts'ka N. S. Potencial torgovel'nogo pidpriemstva: teoriya ta metodologiya doslidzhennya: monogr. / N.S. Krasnokuts'ka. - Xarkiv: Xark. derzh. un-t xarchuvannya ta torgivli, 2010. — 247 s.
9. Lapin E. V. Ekonomicheskij potencial predpriyatiya: [Monografiya] / E. V. Lapin. - Summy: ITD «Universitetskaya kniga», 2002. - 310 s.
10. Pokazniki seredn'omisyachnoy zarobitnoy plati dlya priznachennya pensii [Elektronni resurs] Rezhim dostupu: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/pens/zp-pen-a/>
11. Postoronko V. M. Tendencii rozvitku pidpriemstv legkoj promislivosti Ukraini [Elektronni resurs] / V. M. Postoronko //Visnik ZHDTU.— 2012. — №1 (59) — S. 188 — 191. Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2012_1_2/41.pdf
12. Tarasenko I. O. Ocinyuvannya ekonomichnogo potencialu pidpriemstva v konteksti stalogo rozvitku / I. O. Tarasenko // Legka promislivist' — 2009.— №4.— S. 40 — 43.
13. Fedonin O. S. Potencial pidpriemstva: formuvannya ta ocinka: navch. posib./ O. S. Fedonin, I. M. Repina, O. I. Oleksik.- K. : KNEU, 2003. - 316 s.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"